

ZAMENJAVA VLOG "ZLOČINCA" IN "ŽRTVE" V PRIMERU SODNIH
ZMOT ZARADI NAČRTNEGA ZATIRANJA SLOVENŠČINE KOT
URADNEGA JEZIKA NA SODIŠČIH

Dragan MATIĆ

Arhiv Republike Slovenije, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

e-mail: dragan.matic@gov.si

IZVLEČEK

Boj za uveljavitev slovenskega jezika v javnem življenju in uradih je imel v Habsburški monarhiji – tudi ko govorimo o uveljavitvi slovenščine kot sodnega jezika – le delen, vsekakor pa po deželah zelo različen uspeh. Kljub ustreznim vladnim odlokom je sodno uradovanje ostalo prepuščeno posameznim predstojnikom sodišč oz. kadrovske politiki pravosodnega ministrstva. Tako so bile v začetku 20. stoletja razmere za Slovence glede pravice do uporabe slovenščine pred sodiščem kolikor toliko znosne le na Kranjskem.

Težave so pestile predvsem preproste slovenske male ljudi, ki so se zaradi neznanja nemščine na sodiščih počutili nemočne. Prišlo je do mnogih sodnih zmot, ko se je na koncu izkazalo, da je domnevni zločinec oz. storilec kaznivega dejanja pravzaprav žrtev.

Ključne besede: pravna zgodovina, Habsburška monarhija, ustava, Slovenci, pravice, sodni jezik, sodne zmote

SCAMBIO TRA "REO" E "VITTIMA" NEL CASO DI MALINTESI GIUDIZIARI
PROVOCATI DALLA PIANIFICATA OPPRESSIONE DELLO SLOVENO
QUALE LINGUA UFFICIALE NEI TRIBUNALI

RIASSUNTO

Nell'ambito della monarchia asburgica, la lotta per l'affermazione della lingua slovena nella vita e negli uffici pubblici - anche quando si trattava del suo impiego in campo giudiziario – ebbe un successo soltanto parziale, e comunque molto diverso nelle varie province. Nonostante i decreti governativi, l'uso della lingua nei tribunali fu lasciato alla volontà dei loro responsabili, o meglio alla politica dei quadri del Ministero alla giustizia. Di conseguenza, agli inizi del '900, la situazione circa il

diritto degli sloveni all'uso dello sloveno nei tribunali era più o meno apprezzabile soltanto nella Carniola.

Soprattutto la gente comune incontrava gravi difficoltà: non sapeva parlare il tedesco e in tribunale era impotente. Ci furono molti malintesi giudiziari, casi in cui alla fine si scoprì che il presunto reo, cioè l'autore del reato, era invece la vittima.

Parole chiave: storia del diritto, monarchia asburgica, costituzione, sloveni, diritti, lingua del processo, errori giudiziari

Namen tega kratkega prispevka je spomniti na razmeroma pogost in dokaj pereč problem na Slovenskem, ki je v sodni praksi ostal prisoten vse do konca Habsburške monarhije. Boj za uveljavitev slovenskega jezika v javnem življenju je – tudi ko je govora o uveljavitvi slovenščine kot sodnega jezika – imel le delen vsekakor pa po deželah zelo različen uspeh. Od začetka ustavnega življenja dalje so se vrstile zahteve po vpeljavi slovenščine kot sodnega jezika v vseh deželah oz. okrajih kjer so Slovenci predstavljali znaten del prebivalstva.

Zakonske določbe v zvezi z uporabo jezika na avstrijskih sodiščih so bile naslednje:

- stranke morajo na sodiščih v civilnih pravnih postopkih uporabljati v deželi običajen jezik (13. paragraf splošnega sodnega reda za postopek civilnem sporu);
- pri zaslišanju je v kazenskih zadevah, v slučaju ko priče ne govorijo sodnega jezika, potrebno uporabljati tolmače, razen ko preiskovalni sodnik in zapisnikar obvladata jezik zaslišanca oz. priče; pri tem se zapisniku priloži izjava priče v jeziku, v katerem je bila izpovedana kot tudi njen prevod v sodni jezik (163. paragraf kazensko procesnega reda);
- splošna pravica vsakega naroda do uporabe jezika v uradih, šolah, na sodiščih in javnem življenju sploh (19. člen ustave).

Siceršnjih zakonskih določil glede uporabe jezika na sodiščih ni bilo (Aus dem Wilajet Kärnten, 1913, 91–93).

Poleg zakonskih določil so zakonski okvir predstavljale tudi vladne odredbe. Vlada je sicer že leta 1862 izdala ukaz, ki je temeljil na določbah občega sodnega reda iz leta 1856, da je treba "ako je le mogoče", zasliševati slovenske stranke v slovenščini in da morajo biti vsaj bistveni deli zapisnika in zaprisega slovenski. Te vladne odredbe so se obnavljale tudi kasneje, v letih 1866, 1867. Njihova poglobljena pomanjkljivost pa je bila, da se je pravica do uradovanja v slovenščini uveljavljala šele na izrecno zahtevo stranke, kar je pomenilo, "da se mora Slovenec za svoje pravice z uradnikom šele trgati in ruvati, namesto da bi se uradništvu strogo naročilo, da

se slovenskega pismenega uradovanja v določenem roku nauči". Do bistvenega napredka je prišlo v Taaffejevi dobi, ko je bilo z odlokom pravosodnega ministra Pražaka leta 1882 določeno, da se mora na Kranjskem, spodnjem Štajerskem in Koroškem slovenščina brezpogojno uporabljati pri zasliševanjih, prisegah in obravnava, ko gre za slovenske stranke, medtem ko se je to prej dogajalo le "po možnosti" ali pa če so stranke govorile le slovensko. Obenem je Pražak tudi npr. prepovedal državnemu pravdnistvu v Ljubljani in Celju, da pošiljajo slovenskim obtožencem nemške obtožbe, nameščenci teh sodišč pa naj bi se v najkrajšem času naučili slovenščine (Josip Mal, 1993, 1042–1047; Sergej Vilfan, 1961, str. 458–461). Kljub tem in vsem nadaljnjim načelnim vladnim odlokom pa je sodno uradovanje v veliki meri ostalo prepuščeno posameznim predstojnikom sodišč oz. kadrovske politiki pravosodnega ministrstva. Tako so bile razmere za Slovence kolikor toliko znosne edino na Kranjskem (pri tem je seveda bilo izjema Kočevje), čeprav se je poročalo, da se tudi v Ljubljani v sodnem senatu šopirijo Nemci s svojimi protekcijami (Slovenski narod, 2. 7. 1903). Tudi na prizivnih sodiščih v Mariboru, Celovcu in Celju so obravnave v začetku 20. stoletja potekale izključno v nemščini, brez ozira na to, v katerem jeziku so potekale na prvi stopnji in ne glede na to, ali je obdolženec razumel nemško ali ne. Vrhunec cinizma je bil, ko je po nemški predstavitvi obtožnice predsednik sodišča spraševal obdolženca, ki ni znal nemško, ali ima kaj pripomniti (Slovenski narod, 11. 6. 1902).

Ob tem, da je pri uveljavitvi pravice do rabe jezika (na podlagi 19. člena ustave) šlo za eminentno narodnopolitično zadevo, je torej v vsakdanji praksi ta problematika pomenila veliko več. Dejansko se je razvil boj dveh konkurenčnih meščanskih elit, ki sta se spopadali za dobro plačana uradniška mesta in donosne advokature. Slovenski narod je npr. poročal: "Mesto v statusu (kandidata – op. A.) nima nobenega pomena več. Odloča se le s principom, ali je izpraznjeno mesto (sodnika – op. A.) nemško ali ne, ali je bil funkcionar na tem mestu nemške ali druge narodnosti – za Nemce zadostuje tudi, če je bil le nemškega mišljenja." Tako se je npr. dogajalo, da je sodnika, ki je bil po jeziku Slovenec, sicer pa nemštvu prijazen, nasledil Nmec, ki ni razumel niti besede slovensko (Slovenski narod, 4. 3. 1903).

Slovenski sodni uradniki, advokati in politiki so vse do konca monarhije opozarjali na nevzdržne razmere. Slednje so prav posebej bridko čutili zavedni slovenski sodniki, ki so – večkrat že sivolasi – morali opazovati, kako jih zelenokljuni nemški kolegi pri napredovanju prehitujejo in zasedajo vsa boljša mesta.¹ Na drugi strani so bili redno deležni nevspečnosti advokati, ki so svoje stranke v sodnih postopkih dosledno zagovarjali v slovenščini. Tako se je npr. Slovenski narod pritoževal, kako nemški gospodiči, ki na sodiščih prevladujejo, mučijo slovenskega kmeta in nagajivo

¹ O tem so bile v Slovenskem narodu v prvih letih 20. stoletja objavljene cele serije člankov, ki so navedeno razčlenjale vse krivice, ki so se zgodile temu ali onemu slovenskemu sodnemu uradniku.

ter pristransko "postopajo proti slovenskim odvetnikom". S tem so jim zmanjševali ugled in segali po "koščku kruha", saj so stranke obračale hrbet slovenskim advokatom in se raje podajale k nemškimi, ki so z gospodi sodniki izven urada prijateljsko občevali in "se ž njimi v Vereinshausu in drugod zabavali". Na ta način naj bi ljudstvo prišlo do zaključka, da se s pomočjo nemško govorečega odvetnika pravda lažje dobi, saj je ta z nemškimi sodniki v pristnem stiku in je njihov politični pristaš (Slovenski narod, 4. 10. 1902).

Zdi se, da je nemško uradovanje še bolj kot slovenske uradnike in advokate pestilo preproste slovenske male ljudi, ki so se zaradi neznanja nemščine na sodiščih počutili nemočne. Za slovenske dežele se je po pravici lahko trdilo, da marsikje velja, kar je rekel poslanec Wassilko za Bukovino: "Ne sodijo sodniki, ampak pisarji" (Slovenski narod, 3. 3. 1903). Tako npr. pri okrajnem sodišču Ptuj ni bilo v začetku 20. stoletja med desetimi sodniki niti enega Slovence, samo dva pa sta znala pravilno slovensko. V nasprotju z določbami kazenskega pravnega reda, ki je predpisoval, da je treba protokolirati v stranki znanem jeziku, so skoraj vedno zapisovali v nemščini. Ob koncu 1903 so tako poročali, da že dve leti nobena slovenska stranka na okrajnem sodišču Ptuj ni dobila slovenske razsodbe. Prihajalo je do slučajev nenamernega krivega pričanja, ker ljudje nemškega sodnika niso prav razumeli, on pa njih ne. Tako se zdi dokaj utemeljeno mnenje z začetka 20. stoletja: "Danes smo štajerski Slovenci v Avstriji nekako v tistem položaju kakor kamerunski zamorci" (Slovenski narod, 29. 12. 1902). Še slabše razmere so pestile Slovence na Koroškem. Tam skoraj nobeden od sodnikov ni hotel razumeti slovensko, vsekakor pa ga ni bilo sodišča, kjer bi si sodnik za slovensko stranko upal sestaviti slovenski zapisnik. Uboge nemščine nevesče slovenske kmete so izkoriščali tolmači, pred katerimi so se morali "človeku ježiti lasje", saj je v vlogi tolmača skoraj vedno nastopala "popolnoma propala eksistenca, pred katero je treba zapeti žep. To so glavne osebe, ki se šopirijo na stroške strank pred sodišči". Zdi se, da ti "pravni eksperti" svojega dela niso opravljali posebno uspešno, so pa s svojimi varovanci vred toliko bolj zabavali nemške sodnike: "In gospodje sodniki roke križem drže ter se siromakom Slovincem posmehujejo, ako kak tak revež nazadnje ne ve, kaj se je z njim storilo in po završeni obravnavi popraša po izidu, ker ne ve, da se ga je že obsodilo po nemški za več dni ali tednov v zapor." (Slovenski narod, 9. 10. 1902)

Trmasto vztrajanje po tem, da se v slovenskih deželah nastavlja nemške sodnike in sodne uradnike ter posledično kot sodni jezik uporablja nemščina, je privedlo do mnogih sodnih zmot. Na podlagi pozivov v Slovenskem pravniku v letih 1892 in 1902, naj se javno objavljajo "pogreški, ki nastajajo vsled jezikovnega neznanja sodnikov", se je ohranilo nekaj skromnih navedb. Pred okrožnim sodiščem v Mariboru je tako potekala naslednja zanimiva obravnava. Nekega kmetiča so njegovi tovariši dražili, da nima jubilejne spominske kolajne. Ta je odvrnil, da je suknjo s kolajno vred, ki je bila na njej pritrjena, prodal. Pri tem je rabil izraz, "da je oboje stržil".

Sodnik, ki je vodil predpreiskavo, pa je "stržil" zamenjal s "strgal" in v nemškem jeziku protokoliral, da je fant suknjo in kolajno raztrgal. Tako je bila proti njemu vložena tožba zaradi razžaljenja veličanstva. To tožbo je uspelo obdolžencu ovreči šele v drugem poskusu, kar ni bilo posebej poceni. V drugem slučaju so pred istim sodiščem nekoga obdolžili krivega pričanja, ker naj bi neresnično izpovedal, da je oseba A prodala osebi B svojo njivo. Kasneje se je izkazalo, da tega sploh ni rekel, pač pa da je povedal le, da je bil zraven, ko sta A in B o tem razpravljala (Slovenski narod, 10. 6. 1902). Posebej drago je neznanje slovenščine mariborskega sodnega uradnika stalo kmeta Jurija Zorka. Sodnijski referent namreč ni dobro razumel slovenskih pravnih spisov in je kot pričevanje protokoliral nekaj, kar v resnici Zorko nikoli ni izpovedal. Ker državni tožilec ni bil nič bolj vešč slovenščine od referenta, je vložil obtožnico. Kljub temu da ni bil nič kriv, je moral Zorko zaradi goljufije sestiti na zatožno klop. Končno je bil sicer spoznan za nedolžnega, vendar je moral plačati 152 K 18 v za to, da je njegov zastopnik dokazal, kako državni tožilec ne razume slovenske slovnice (Slovenski narod, 4. 10. 1902).

Kot je bilo prikazano zgoraj, se je za posamezna sodišča na spodnjem Štajerskem izkazalo "samo", da "le" v praksi ignorirajo določila Pražakove odredbe iz leta 1882. Čeprav je Pražak takrat izrecno zapisal, da ni naloga sodišč, da od slučaja do slučaja ugotavljajo v kolikšni meri je slovenski jezik razvit in primeren za sodno uporabo, pač pa to pristoji izključno vladi in da je preprečevanje rabe enega od priznanih deželnih jezikov na sodišču nesprejemljivo, so sodni uradniki na Koroškem v začetku 20. stoletja vzeli stvari v svoje roke (Aus dem Wilajet Kärnten, 1913, 106–107). V zadnjih letih pred I. svetovno vojno so sodišča na Koroškem skušala izvesti pravi legislatorični hokus-pokus, s katerim so na podlagi svojevrstne logike skušala "legalizirati" izključno uporabo nemščine. Položaj je bil – spričo Pražakove odredbe – kar se tiče sodnih postopkov za slovenske Korošce, nekako do preloma stoletja, še kolikor toliko znosen. Enakopravnost slovenskega jezika je bila vsaj načeloma zagotovljena, slovenske vloge so praviloma sprejemali, slovenske tiskovine so se v postopkih precej uporabljale. Kar se tiče obravnav, so slovenske stranke enako kot njihovi zagovorniki večinoma lahko uporabljali slovenščino, ne glede na to, ali sta slovenščino nasprotna stranka (oz. njen zagovornik) in sodnik razumela ali ne. Do posameznih kršitev jezikovnih pravic koroških Slovencev je po njihovi lastni oceni prihajalo bolj zaradi pomanjkljive kadrovske sestave na sodiščih oz. neznanja slovenščine, kot pa zaradi načrtnega zatiranja Slovencev (Aus dem Wilajet Kärnten, 1913, 112). Uradna statistika o jeziku, v katerem so na celovškem okrajnem sodišču odgovarjali na slovenske vloge, je bila v letih 1898–1908 naslednja:

Jezik v katerem je bila slovenska vloga rešena

Leto	Tožbe		Zemljiškoknjižni vnosi in izvršbe	
	nemščina	slovenščina	nemščina	slovenščina
1898	-	26	9	76
1899	-	22	5	112
1900	-	17	7	86
1901	-	30	10	69
1902	-	6	7	45
1903	2	22	23	46
1904	6	55	99	28
1905	11	35	57	24
1906	27	29	60	42
1907	44	3	86	-
1908	84	-	147	1

Zanimivo je torej, da je do leta 1903 omenjeno sodišče vse v slovenščini sestavljene tožbe ne le brez pripomb sprejelo, temveč tudi v slovenščini rešilo. V naslednjih letih pa se je situacija drastično spremenila. Slovenci so preobrat v precejšnji meri pripisovali nastopu dr. Brejca, ki je leta 1903 v Celovcu prevzel advokaturu od dr. Krauta, ki je do takrat zastopal slovenske stranke. Že v svojem prvem procesu je bil dr. Brejc s strani nemškega advokata deležen "jezikovnega ekscesa", tj. protestov nemškega advokata. Zdi se, da so nemški odvetniki sklenili pravo zaroto, da bi v teku naslednjih let z načrtovanimi izpadi izrinili slovensko uradovanje s koroških sodišč, kar jim je končno tudi uspelo. Vse to je izdatno podpiralo nemškonacionalno časopisje, ki je proti slovenskim uradnikom uprizarjalo pravi linč, prav tako pa blatilo tudi sodne funkcionarje, ki so pri svojem delu ostali zvesti svoji dotedanji jezikovni praksi. Koroški Slovenci so prave motive za te nacionalistične izpade videli tudi v strahu nemškonacionalnih odvetnikov. Ti naj bi se z bali, da bi bili ob kruh, če bi bila upoštevana pravica uporabe slovenščine na sodiščih in bi bile vpeljane urejene razmere. Pri teh načrtovanih protestih in provokacijah so bili nemški skrajneži spodbujeni s primerom čeških Nemcev, ki so "s sodnim revoltom" dosegli popolno zmago. Tako so tudi sodniki na Koroškem čedalje bolj popuščali tem pritiskom in sčasoma povsem prešli na stran nemških nacionalcev ali pa vsaj pasivno dopuščali, da se je postopoma, a vztrajno jezikovna praksa od leta 1903 do leta 1913 povsem spremenila.

V 18 konkretnih primerih so v brošuri "Aus dem Wilajet Kärnten" (Iz koroškega Vilajeta) koroški Slovenci prikazali, na kakšne načine se je v njihovi deželi v omenjenem obdobju pravica do sodne obravnave v slovenskem jeziku povsem zatrla. Od omenjenih primerov na tem mestu navajamo le kratek povzetek:

Jeseni 1903 je v kazenskem postopku odvetnik Brejc pred celovškim sodiščem

tožbo predstavil v slovenščini, zaradi česar je odvetnik nasprotne stranke dr. Franz Luggin protestiral, češ da Brejca s tem sodišče onečašča, saj s slovenskim govorjenjem uprizarja nacionalistične izpade. Vendar se je sodnik v tem primeru postavil na stran slovenskega odvetnika, pozval Luggina, da se mu opraviči, in odločil, da se zapisnik sestavi v tistem jeziku, v katerem so zastopniki strank govorili, in da se tudi sodba zapiše v slovenščini, ker je bila tudi tožba podana v slovenščini. Zaradi tega je prišlo do strastnih protestov s strani celovškega občinskega sveta, koroškega deželnega zbora in trgovske akademije. Tožbo dr. Brejca, ki jo je zaradi razžalitve časti dvignil zoper odvetnika Luggina, je celovško okrajno sodišče zaradi pomanjkanja dokazov zavrnilo in se definiciji "nacionalističnega ščuvanja" na daleč izognilo. Prav to pa je imelo posledice za nadaljnjo sodno prakso. Že jeseni istega leta je v sodnem okraju Rožek (leta 1900 je tam živelo 7414 Slovencev in 1060 Nemcev) prišlo do primera, ko sodnik ni znal slovensko, predstavnik tožeče stranke pa ne nemško. Zaradi tega je bila obravnava preložena, stroške pa je moral nositi slovenski zastopnik. Pritožbo je deželno sodišče zavrglo. Proti koncu istega leta je na okrožnem sodišču Velikovec sodnik odredil, da mora sodna obravnava potekati izključno v nemščini, kljub temu, da so vse osebe, ki so se udeležile obravnave, vključno s sodnikom, obvladale slovenski jezik. Edina izjema je bil branilec obtoženega. Podoben slučaj se je pri istem sodišču zgodil že nekaj tednov kasneje. Razlika je bila le v tem, da so tokrat bili prav vsi udeleženi slovenščine zmožni, vendar je odvetnik obtoženega – dr. Mraulag iz Maribora – protestiral proti uporabi slovenščine, nakar je sodnik odredil izključno rabo nemščine. Skoraj identičen primer se je vnovič zgodil že januarja 1904, ko je dr. Mraulag s protestom dosegel isto. Tokrat sta bila tako toženec kot toženi oba Slovenca in celo Kranjca, sodnik in sodni pisar pa sta znala slovensko. V vseh primerih so sodniki z grožnjo kazni prisilili obtožene, da so pri obrambi uporabljali nemščino. Na okrožnem sodišču v Celovcu je prišlo celo do dejanskega kaznovanja tistih, ki v obravnavi niso hoteli govoriti nemško, pač pa so vztrajali pri slovenščini. Tako je bil v civilnem sporu decembra 1903 sprva kaznovan zastopnik tožeče stranke, ki mu je sodnik nato odvzel besedo in skušal zadevo opraviti neposredno s tožnikom. Ker se tudi ta ni dal ustrahovati, se je sodnik opravičil odvetniku toženega, da pač vendarle ne more tako strogo nastopati do strank in da bo obravnava s slovenskimi strankami, ker to želijo, potekala v njihovem jeziku. Tako je odločil sodnik, ki se je še pred dvema mesecema v popolnoma enaki zadevi zavzemal za enakopravnost obeh jezikov, pa je medtem očitno popustil pod pritiski nemškega časopisja in nadrejenih. Pri istem sodišču je v nekem drugem primeru sodnik denarno kaznoval zastopnika mladoletne stranke, ker se ni hotel posluževati nemškega jezika. Sodnik je šel tako daleč, da je od notarja pridobil izjavo, s katero je ta potrdil, da je omenjeni zastopnik z njim večkrat nemško govoril in da je sposoben komunicirati v tem jeziku.

Pred deželnim sodiščem v Celovcu je bila do januarja 1905 navada, da se ni

preprečevalo uporabljati slovenščino, ne glede na to, ali jo je nasprotna stranka razumela ali ne. Obravnave so tako potekale pred tako imenovanim slovenskim senatom, ki sta mu navadno predsedovala sodnika Schwentner oz. Flaudung. Nikoli glede tega ni bilo težav, le sem in tja se je slovenskega odvetnika prosilo (ob izrecni zagotovitvi, da ima pravico da nastopa v slovenskem jeziku), da z ozirom na odvetnika nasprotne stranke uporablja nemščino. Z januarjem 1905 se je uradovanje tega t.i. Slovenskega senata radikalno spremenilo in sodnik Schwentner se je po protestu nemškega odvetnika postavil na stališče, da bo obravnava potekala izključno v nemščini. Pri tem se je skliceval na domnevno veljavo jezikovnih odredb za Koroško, ki naj ne bi dovoljevale uporabe slovenščine pred sodiščem. S tem je sodnik zagrešil očitno kršenje zakonov in pravnih norm, saj take odredbe v resnici nikoli niso obstajale. Vendar je bil led prebit in utrta je bila pot za novo prakso. Od tega dne je bilo prepuščeno dobri volji odvetnika, ali se bo dovoljevalo uporabo slovenščine pri civilnih obravnavah ali ne. Gospodar sodnega jezika je postal nemški odvetnik. Tudi višji sodišči – deželno sodišče v Celovcu in višje deželno sodišče v Gradcu – sta pritožbe proti tem nesmiselnim in v nebo vpijočim jezikovnim odredbam načelno zavračali. Ko je kasneje vrhovno sodišče na podlagi 13. člena splošnega sodnega reda iz leta 1781 odločilo da se stranke in njihovi zastopniki na sodišču lahko poslužujejo v deželi običajnega jezika, sta se višji sodišči znašli v nekoliko nerodnem položaju, saj sta bili dolžni spoštovati stališča nadrejenega sodišča. Vendar so sofisti na višjem deželnem sodišču v Gradcu našli pot, da je ovca ostala cela, volk pa postal sit. Pri tem so ubrali naslednjo pot. V poštev so vzeli 13. člen Splošnega sodnega reda, 4. člen patenta o nepravdnem postopku in 14. člen sodnega reda zahodne Galicije iz 1796. leta (ki seveda na Koroškem nikoli ni bil v veljavi). Tako so soočili naslednje definicije: "deželno običajni jezik" (13. člen Splošnega sodnega reda), "v deželi pri sodišču običajni jezik" (4. člen patenta o nepravdnem postopku) in "eden od pri sodišču običajnih jezikov" (14. člen zahodnogališkega sodnega reda). Iz teh treh navedb so izvedli logičnega salto mortale in prišli do zaključka, naj bi bilo "deželno običajno" enako kot "sodno običajno". Za sodno običajni jezik pa naj se šteje le tisti v deželi običajni jezik, ki je glede na dosedanjo navado pri dotičnem sodišču kot sodni jezik v uporabi in je kot tak priznan. Na tej podlagi se je potem izvedel dokončni sklep: "Če je torej navada pri sodišču odločujoča, potem ta navada ne odloča le o tem, ali je uporaba nekega jezika sploh na nekem sodišču dopustna, temveč tudi, v katerem obsegu in v katerih primerih je raba določenega jezika pri sodišču dopustna". Ker višje sodišče v Gradcu ni bilo seznanjeno z jezikovnimi razmerami na deželnem sodišču v Celovcu, je od tega sodišča glede te zadeve zahtevalo poročilo. To poročilo se je glasilo: "Pri pravnih postopkih je dovoljeno uporabljati slovenščino le v primeru, da so vse na procesu udeležene stranke v toliko večje slovenščine, da izvajanju lahko sledijo. Zapisniki se v pravnih zadevah v slovenščini ne sestavljajo. Na teh osnovah deželno sodišče vztraja že leta." In res je taka

praksa na Koroškem ostala vse do konca monarhije. Vsakodnevni dogodki na sodiščih pa so bili še nekoliko hujši od uradno proklamirane prakse. To kaže tudi primer iz leta 1908. V sodni zadevi dveh Slovencev iz okolice Pliberka sta se na sodni obravnavi na celovškem deželnem sodišču pojavila na tožeči strani slovenski odvetnik, katerega odsotna stranka je bila slovenske narodnosti, na drugi strani pa prav tako Slovenec brez zastopnika. Ko je odvetnik začel govoriti slovensko, ga je sodnik Schwentner prekinil in opomnil, da po jezikovnih odredbah za Koroško ni pogojev za to, da bi lahko uporabljali slovenščino. Odvetnik je vztrajal, da se v zapisnik zabeleži, da nasprotna stranka ne razume nemščine. Kljub temu je sodnik odločil, da mora slovenski odvetnik pri izvajanju obtožbe uporabljati nemščino. Nasprotna stranka ni razumela od vsega niti besede in mož je bil pravi "masculus pictus".

V ostalih primerih je zadostovalo celo to, da so proti uporabi slovenščine protestirali odvetniki, za katere je bilo splošno znano, da slovenščino izvrstno obvladajo. Tak je bil primer dr. Knapitscha, rojenega Ljubljčanca, ki se je šolal na ljubljanski gimnaziji, imel maturitetno dokazilo o znanju slovenščine in je v svoji praksi na spodnjem Štajerskem na sodiščih redno uporabljal slovenščino.

Žalostna praksa je na Koroškem obveljala tudi za slovenske vloge, npr. vpise v registre gospodarskih družb, ki so jih začeli redno zavračati. Sodišča so grozila s kaznimi, če so se stranke upirale izpolnjevati nemške formularje. Enako se je "jezikovne odredbe za Koroško" začelo upoštevati tudi v kazenskih zadevah. Nič ni pomagalo, niti to, da sta se npr. slovenska odvetnika obeh strank umaknila, potem ko so jima prepovedali govoriti v slovenščini. Sodni senat je obravnavo kljub temu pripeljal do konca. Kazenski senat ni popuščal niti v primerih ko obtoženi ni razumel niti besedice nemško: obtožnica se ni prevedla v nobenem primeru, niti ko je šlo za glavo. Obravnave so bile vedno nemške, tudi takrat, ko so vsi udeleženci razumeli slovensko. Državni pravdnik je uporabljal nemščino, tudi ko je znal slovensko in je redno našel ovire za slovensko obravnavo. Celotna obsodba se je izrekala v nemščini – obtoženi je v slovenščini izvedel le višino določene kazni. Razlogov za kaznovanje mu ni bilo treba vedeti, saj se je obsodba tako ali tako izrekla v imenu nj. Veličanstva.

Od leta 1908 so se pospešili pritiski nemških nacionalcev tudi na ostalih področjih sodnega uradovanja: tj., da bi se lahko v registre (vključno z zemljiško knjigo), ki jih vodijo sodišča, vpisovalo le v nemščini, da se ne bi priznala pravica do dvojezičnih napisov na uradnih pečatih občin, da so napisi na sodnih stavbah postali izključno nemški itd. Na ta način so slovenske pravice na koroških sodiščih zdrknile na nivo pred letom 1882 (Aus dem Wilajet Kärnten, 1913, 123–167).

Opisana praksa je pripomogla, da je prišlo do mnogih sodnih zmot. Večkrat se je izkazalo, da je postal domnevni zločinec oz. storilec kaznivega dejanja žrtev zaradi zmote, ker obtoženi ni imel pravice do obravnave v svojem jeziku. Tako do kaznivega dejanja sploh ni prišlo in se lahko v teh primerih govori o žrtvah brez

zločina. Pravzaprav pa je bil zločin le storjen, in sicer s strani državnega sistema, ki je eklatantno kršil 19. člen ustave.

Vse do konca monarhije je množično potekal zločin, za katerega se je nekako izkazalo, da je res zločin brez žrtve. Gre za zločin načrtne asimilacije Slovencev. Posebej so rezultati tega zločina vidni na Koroškem. Medtem ko se je zločin (tudi na zgoraj opisane načine) izvajal, se je vztrajno trdilo, da gre pri slovenskih pritožbah za pretiravanje prenapetežev in da se narodne pravice Slovencev v resnici ne kršijo. Potem ko je bil zločin dokončan, "žrtve" pa asimilirane, so kot poglaviten dokaz zločina dokončno izginile tudi "žrtve". Tako se več kot 80.000 nekdanjih koroških Slovencev oz. njihovih potomcev več ni čutilo oz. se ne čutijo kot zatirane "žrtve", pač pa se imajo za povsem zadovoljne nemško govoreče in domovini zveste Avstrijce.

THE EXCHANGE OF THE ROLES OF "CRIMINAL" AND "VICTIM" IN THE
MISCARRIAGES OF JUSTICE DUE TO THE PLANNED OPPRESSION OF THE
SLOVENE LANGUAGE AS OF AN OFFICIAL COURT LANGUAGE

Dragan MATIĆ

Archives of the Republic of Slovenia, SI-1000 Ljubljana, Zvezdarska 1

e-mail: dragan.matic@gov.si

SUMMARY

Under the Habsburg monarchy, the struggle for affirmation of the Slovene language in public life as well as in offices met – even when speaking of its affirmation as an official court language – only with partial, although in various provinces very different, success. From the very beginning of our constitutional life, numerous demands were made to introduce Slovene as a court language in all provinces and places where the Slovenes constituted a large part of the population. Still, it is true that the Government was issuing, at the very beginning of the Constitution period, various orders as well as sending circular letters based on the stipulations of the general legal order from 1856. The latter stipulated that it was necessary, "if at all possible", to question the Slovene plaintiffs and defendants in their language and that at least the essential parts of the court minutes and the oath-taking ceremony should be written/spoken in Slovene. Later on, during Taaffe's period, these demands were further defined and the decrees issued by Minister Pražak concretised. In spite of all these and subsequent principled governmental decrees, court administration was left to the judgment of individual court principals or to the personnel policy of the Ministry of Justice. In the early 20th century, the

conditions for the Slovenes regarding their right to use or listen to their own language in court were to a certain extent bearable only in Carniola. The most striking cases of injustices were recorded in Lower Styria and particularly in Carinthia, even in the judicial districts with predominant Slovene population.

Considering the fact that the affirmation of the right to use Slovene language (on the basis of Article 19 of the Constitution) was an eminent national-political issue, these complexities meant, in everyday practice, much more. An encounter between two competitive middle-class elites actually flared up, fighting for well paid administrative positions and profitable barrister licences. Most dissatisfied were the nationally conscious Slovene judicial officials, who were totally overlooked when waiting for promotion. The solicitors who defended their clients in Slovene were, on top of it all, explicitly unpopular with German-conscious judges (who predominated in courts), which was the reason why people preferred German barristers when looking for legal aid.

In much greater trouble than Slovene officials and barristers were ordinary Slovene people who were completely powerless due to the bare fact that they did not speak German. The stubborn insistence in appointing mainly German judges and officials in Slovene provinces led – apart from the fact that German language was in turn used in all courts – to numerous miscarriages of justice. Ordinary people were most often accused of perjury, and there were several cases in which people were tried for fraud, insulting the Emperor, infanticide, etc. These victims of the disregard of Article 19 of the Constitution gave, as defendants or witnesses, false statements simply because they did not understand German (in which, of course, the trial was taking place), while the interpreters were unsuitable or at times even malicious. On the basis of the appeals made in 1892 and 1902 in the journal *Slovenski pravnik* (Slovene Lawyer) to publish "the errors made as a result of the judges not understanding the language", some modest quotations have been preserved. In all stated and many other cases it eventually turned out that the alleged criminal or perpetrator of a penal act was in fact a victim, for there had been no criminal offence at all; in such cases we can speak of victims with no real, i.e., classical, crime. A crime in fact was committed, although committed by the state system, which strikingly violated Article 19 of the Constitution.

Key words: history of law, Habsburg monarchy, constitution, the Slovenes, rights, legal language, miscarriages of justice

VIRI IN LITERATURA

Aus dem Wilajet Kärnten (1913): Aus dem Wilajet Kärnten. Klagenfurt, Verlag des "Slovensko katoliško-politično društvo za Slovence na Koroškem".

Mal, J. (1993): Zgodovina slovenskega naroda. Celje, Mohorjeva družba.

Slovenski narod (1902, 1903). Ljubljana, Narodna tiskarna.

Slovenski pravnik (1892, 1902). Ljubljana, Društvo "Pravnik".

Vilfan, S. (1961): Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana, Slovenska Matica.